

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston
Milliy Pedagogika
Universiteti

№4(3)
2026

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 206 sahifa,
16-aprel, 2026-yil.

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapijanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – "Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (PhD)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F. O. – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers “Yangi O'zbekiston” and “Pravda Vostoka”, Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

Vakhobov Anvar Abdusattor oglu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

“Maktabgacha va maktab ta'limi” jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta'limi”
jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot
va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan **№C-5669363**
reyestr raqami tartibi bo'yicha
ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Raqamli savodxonlikni rivojlantirishda sun'iy intellekt vositalarining pedagogik va metodologik imkoniyatlari.....	10
<i>Shermanova Feruza Djumaboyevna</i>	
Umumiy o'rta ta'lim maktablarining o'quv ishlari bo'yicha direktor o'rinbosarlarining boshqaruv madaniyati	15
<i>Xurramov Anvar Vafqulovich</i>	
5–7 yoshli bolalar jismoniy rivojlanishida futbol o'yin elementlarining pedagogik ahamiyati	19
<i>Olim Ziyoyev Toshpulatovich</i>	
Bo'lajak tarbiyachilarning ijtimoiy kompetensiyalarini shakllantirish usullari.....	23
<i>Ashirov Abdirashid Ravshanovich, G'ulomova Durdona Shovkat qizi</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalarda jismoniy sifatlarni rivojlantirish metodikasi	26
<i>Ashirov Abdirashid Ravshanovich, Olimjonova Humora</i>	
Algebra va funksiya: SAT matematikasining asosi	30
<i>Abdullayev G'ayratjon Mutalipovich</i>	
Psixologik savodxonlikning psixologik xizmat samaradorligini ta'minlashdagi nazariy va amaliy asoslari	34
<i>Fayzullayev Mirzaodil Mirzamurodovich</i>	
Zamonaviy ta'lim jarayonida talabalarda pedagogik odobni rivojlantirish muammosi	40
<i>Fayzullayeva Feruza Aktamjon qizi</i>	
Yosh oilalarning mustahkamligiga zamonaviy axborot vositalaridan foydalanishning ta'siri	44
<i>Kushakova Nargiza Islambaevna</i>	
Strategic Educational Management: Methods for Improving Teaching and Learning Outcomes	47
<i>Majitova Munisa Oybek qizi</i>	
Talabalarda ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari	51
<i>Normurodova Qunduz Tursun qizi</i>	
Oliy ta'lim muassasalarida masofaviy ta'lim texnologiyalaridan foydalanish mexanizmlarini takomillashtirish	54
<i>Nurmaxmatov Lutfulla Abduxomid o'g'li</i>	
Savod o'rgatish davrida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish metodikasi	58
<i>Po'latova Sitora Olimjonovna</i>	
Yosh sportchilarni tarbiyalash va huquqiy himoya qilishning pedagogik mexanizmlari	62
<i>Rahmonov Amirshoh Abdumuxtorovich</i>	
Bo'lajak kimyo o'qituvchisining metodik tayyorgarligini takomillashtirish.....	66
<i>Shomurotova Sh. X.</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida lingvistik kompetensiyani rivojlantirishning metodika asoslari	70
<i>Shukurova Zarina Mirobid qizi, Mambetova Lobar Mirzavali qizi</i>	
Raqamli savodxonlikni rivojlantirishda sun'iy intellekt vositalarining pedagogik va metodologik imkoniyatlari.....	73
<i>Shermanova Feruza Djumaboyevna</i>	
Bo'lajak o'qituvchilarning ijtimoiy-emotsional kompetentligini rivojlantirishda art-pedagogik texnologiyalar .	77
<i>Suvanova Kamola Raimqul qizi</i>	
O'quvchilarning mustaqil fikrlash samaradorligini oshirishda muammoli ta'lim texnologiyasining o'rni.....	81
<i>Zikriyoyeva Feruza Sadullo qizi</i>	
Обучение основам ультразвуковой диагностики с использованием метода “Каждый учит каждого” ...	85
<i>Набиев Абдулло Абдувохидович</i>	
To'lepbergen Qayipbergenov asarlarida komil insonni tarbiyalash masalalari	88
<i>Xabibnazarova Saiyra Baxitbayevna</i>	

Alisher Navoiyning "Hayrat ul-abror" asari orqali boshlang'ich sinf o'quvchilarida ma'naviy fazilatlarini shakllantirish	91
<i>Karamatova Dilfuza Sadinovna, Mahmudova Niginabonu Mizrof qizi</i>	
Ekologik muammoli vaziyatlar orqali kimyo fanida kreativ tafakkurni rivojlantirish metodikasi	96
<i>Ibodullayeva M. I., Dinnazarova F. S.</i>	
Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari asosida masofaviy ta'limni tashkil etish metodikasi	101
<i>Saydullayev Zafar Erkinovich</i>	
Talabalarni milliy hunarmandchilik vositasida samogen tarbiyalashda tarixiylik tamoyili	104
<i>Allanov Shuxrat Qilichovich</i>	
"Harry Potter" asarining o'zbekcha tarjimasida stilistik vositalarni qayta yaratish masalalari	108
<i>Fayziyev Baxodir Baxshilloevich</i>	
Maktabgacha ta'limda bolalar nutqini o'stirishning integratsiyalashgan texnologiyalaridan foydalanish	112
<i>Imamova Nilufar Zabiyyulla qizi, Nurmatova Gulchexra Baxadirovna</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida lingvistik kompetensiyani rivojlantirishning metodik asoslari	116
<i>Shukurova Zarina Mirobid qizi, Mambetova Lobar Mirzavali qizi</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalarni milliy qadriyatlar asosida tarbiyalash	119
<i>Eshonqulova Ma'suda Habibovna</i>	
Yosh oilalarda nikoh barqarorligini ta'minlovchi psixologik omillar	123
<i>Islomova Ozoda Isomiddin qizi</i>	
Aqliy rivojlanishida orqada qolgan bolalarni inklyuziv ta'limda o'qitish metodologiyasi	127
<i>Abdullayeva Maftuna</i>	
Maktabgacha ta'lim tashkilotida xavfsiz psixologik muhit yaratishning pedagogik ahamiyati	131
<i>Turayeva Gulchexra Urayimovna, Ziyaeva Umida Xolmat qizi</i>	
STEAM asosida kollaborativ ta'lim muhitida metakompetensiyalarni rivojlantirish	135
<i>Axmadova Malika</i>	
Yosh sportchilarni sportga yo'naltirish va sportchilarni tanlash muammolari (futbol sport turi misolida)	139
<i>Xotamov Jaloliddin Xusniddin o'g'li</i>	
Biologiyada amaliy tajribalar o'tkazishning zamonaviy virtual yechimlari	143
<i>Mirzayeva Nodira Abduxamidovna</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik madaniyatni shakllantirishning ahamiyati	146
<i>D. P. Xodiyeva, M. Sh. To'rayeva</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida kreativlikni shakllantirish metodikasi (texnologiya darslari misolida)	150
<i>Abrorxonova Kamolaxon Abrorxon qizi, Jurayeva Ozoda Ortiq qizi</i>	
Boshlang'ich sinflarda matematika fanini o'rgatishda raqamli texnologiyalardan samarali foydalanish	154
<i>G'. Yu. Eshmirzayev</i>	
O'quvchilarning ilmiy tafakkurini rivojlantirishda kimyo ta'limining o'rni va o'ziga xos jihatlari	157
<i>Kamolova Nargiza Ibragimovna</i>	
Bilingvizm (ikki tillilik) sharoitida o'quvchilarning nutq madaniyatini rivojlantirishning pedagogik asoslari	161
<i>Mapruza Embergenova</i>	
Zamonaviy jamiyatda gender sotsializatsiyasi va psixologik jins xususiyatlari: maskulinlik, femininlik va androginlikning empirik tahlili	167
<i>Nasrullayeva Asolat Abdumalik qizi</i>	
Bo'lajak muhandislarda chiziqli tenglamalar sistemalari va ularning amaliy tatbiqlarini o'qitish haqida	171
<i>Qushmurotov Umurbek Ibadillayevich</i>	
Bo'lajak tibbiyot xodimlarining xorijiy til kompetensiyasini rivojlantirish bo'yicha tajriba-sinov ishlari natijalari	177
<i>Raximova Nigora Atakulovna</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining ko'p ma'noli so'zlar ustida ishlash orqali nutqiy qobiliyatini rivojlantirish ..	180
<i>Xo'jayeva Durdonaxon Maqsud qizi, Rustamova Zulfiya Xolmirzayevna</i>	
Pul qadriyatining o'smirlik davrida shakllanishiga ta'sir etuvchi milliy, ijtimoiy va psixologik omillar: iqtisodiy ijtimoiylashuvning psixodinamik yondashuvda tahlili	184
<i>Xolmuratova Mahbuba Maxmudovna</i>	

O'smirlarda koping xulq-atvor shakllanishida ota-ona va farzand o'rtasidagi munosabatlarning psixologik xususiyatlari	189
Yarmatova Sanobar Jo'rayevna	
Raqamli ta'lim muhitida talabalarning matematik kompetensiyalarini rivojlantirishda interfaol metodlar	193
Norquvatova Diyora Davron qizi	
Teatr texnologiyalarini maktabgacha ta'limga integratsiya qilishning pedagogik shartlari	197
Abdullayeva Aziza Abdurazzoq qizi, Salimova Dilmira Farxodovna	
Системно-функциональное моделирование и эмпирический анализ нравственно-волевой детерминации в профессиональной деятельности военнослужащих	201
Зохилов Нодирбек Улугбекович	

AQLIY RIVOJLANISHIDA ORQADA QOLGAN BOLALARNI INKLYUZIV TA'LIMDA O'QITISH METODOLOGIYASI

Abdullayeva Maftuna

Namangan davlat pedagogika instituti
Maxsus pedagogika (logopediya) yo'nalishi magistranti

Ilmiy rahbar: Goipova Nodira Baxtiyor qizi

Namangan davlat pedagogika instituti

Kreativ pedagogika va psixologiya kafedrasida o'qituvchisi (PhD)

ORCID: 0009-0003-1877-7088

Annotatsiya: Aqliy rivojlanishdan orqada qolgan bolalar, aqliy zaiflik tushunchasi, ularni tarbiyalash, o'qitish hamda ijtimoiy hayotga moslashtirishning metodologik asoslari yoritiladi. Tadqiqot jarayonida inklyuziv ta'lim sharoitida ta'lim olayotgan aqliy rivojlanishdan orqada qolgan bolalar bilan ishlash, darslarni tashkil etish va individual ta'lim dasturlarini ishlab chiqishning o'ziga xos xususiyatlari ilmiy asosda tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: aqliy rivojlanishdan orqada qolish, polisensor yondashuv, maxsus pedagog, individual ta'lim dasturi, inklyuziv ta'lim, inklyuziv ta'lim ishtirokchilari.

Abstract: Methodological foundations of educating, teaching, and socially adapting children with intellectual developmental delays are examined. The study analyzes the specific features of organizing lessons for children with developmental delays in inclusive education settings, as well as the development of individualized educational programs.

Key words: intellectual developmental delay, polysensory approach, special education teacher, individual educational program, inclusive education, participants of inclusive education.

Аннотация: Освещаются методологические основы воспитания, обучения и социальной адаптации детей с умственной отсталостью. В процессе исследования анализируются особенности организации учебных занятий с детьми с задержкой умственного развития в условиях инклюзивного образования, а также специфика разработки индивидуальных образовательных программ.

Ключевые слова: задержка умственного развития, полисенсорный подход, специальный педагог, индивидуальная образовательная программа, инклюзивное образование, участники инклюзивного образования.

KIRISH

Aqliy zaiflik (oligofreniya, zaiflik) bolalarda intellektual qobiliyatlar va moslashuvchan ko'nikmalarning pasayishi bilan namoyon bo'ladigan intellektual nogironlik yoki aqliy zaiflik bilan tavsiflanadi. Bu tushuncha turli sabablarga va klinik ko'rinishlarga ega bo'lishi mumkin. Bu insonning hayot sifatiga, rivojlanishiga, ishiga va ijtimoiy munosabatlariga ta'sir qiladi hamda o'z vaqtida tashxis qo'yish, davolash va qo'llab-quvvatlashni talab qiladi.

Intellektual yetishmovchilik – bu erta bolalikdan boshlanadigan va intellektual qobiliyatlarning (mavhum fikrlash, rejalashtirish, muammolarni hal qilish, nutq va xotira) hamda moslashuvchan faoliyatning buzilishiga olib keladigan neyrorivojlanish buzilishidir. Aqliy rivojlanishidan orqada qolgan bolalar uchun inklyuziv ta'limning tashkil etilishi, uning tamoyillari, metodologiyasi va o'qitish usullarini o'z ichiga oladi.

Tadqiqotlar shuni aniq ko'rsatadiki, aqliy rivojlanishidan orqada qolgan bolalarni asosiy maktablarda o'qitishni o'z ichiga olgan ta'limning ushbu shakli asosli va samarali hisoblanadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Aqliy rivojlanishda orqada qolgan bolalarning ta'lim-tarbiyasi juda ko'p olimlarni qadimdan qiziqtirib kelgan. Ayniqsa, A.I. Gertsen, V.G. Belinskiy, N.G. Chernishevskiy va N.A. Dobrolyubov qarashlari muhim ahamiyatga ega. 1854-yilda doktor Fridrix Pyalts Rigada aqli zaif bolalar uchun tibbiy va pedagogik muassasa ochdi. Keyin-

chalik u epilepsiya va aqli zaiflar uchun pansionatga aylantirildi. Psixiatrlar V.I. Yakovenko, I.G. Ignatyeva va P.I. Kovalevskiy oligofrenopedagogikaning rivojlanishida muhim rol o'ynadi. Aqliy rivojlanishidan orqada qolgan bolalarni tarbiyalash, o'rganish va o'qitish bo'yicha taniqli mutaxassis P.I. Kovalevskiy davlat muassasalari tomonidan aqli zaif bolalarga ko'rsatilayotgan yordamning yetarli emasligini ta'kidlaydi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Avvallari inklyuziv ta'lim joriy etilishidan avval aqliy rivojlanishida orqada qolgan bolalar ixtisoslashtirilgan muassasalarda ta'lim olishgan, kasb-hunarga, zarur mehnat ko'nikmalariga o'rgatilgan. Zamonaviy ma'noda inklyuziv ta'lim O'zbekistonda 2020-yillarda paydo bo'lgan va hozirda yanada takomillashtirilmoqda. U 1970-yillardan beri boshqa mamlakatlarda ham joriy etilgan; Germaniya, Shvetsiya, Fransiya va Buyuk Britaniya, Rossiyada esa 1990-yillarda kirib keldi. Aqliy rivojlanishidan orqada qolgan bolalar bilan ishlash bir qator obyektiv qiyinchiliklar bilan murakkablashadi.

Birinchidan, bu degenerativ o'zgarishlar odatda anatomik yoki genetik jihatdan aniqlanadi, ya'ni ularning asosiy sabablarini bartaraf etib bo'lmaydi. Hatto ijtimoiy va psixologik kelib chiqishga ega bo'lgan demensiya va aqliy zaiflikni ham klinik sharoitda davolash qiyin.

Ikkinchidan, eng jiddiy qiyinchiliklar kognitiv faoliyat va mavhum fikrlash sohasida yuzaga keladi.

Uchinchidan, buzilishlar murakkab: aqliy nogironligi bo'lgan bolalar motor, ijtimoiy, nutq va boshqa ko'nikmalar bilan bog'liq qiyinchiliklarga duch kelishadi.

Patologik aqliy rivojlanishidan orqada qolish mustaqillikning yo'qligida namoyon bo'ladi: ovqatlanish, kiyinish yoki tozalikni saqlashga qodir emaslik.

Tashqi dunyo va odamlar bilan muloqot qilishni istamaslik ko'pincha namoyon bo'ladi, natijada yangi ma'lumot va muloqotga qiziqish yo'qoladi. Bolani tashqi dunyo bilan muloqot qilishga undashga qaratilgan oddiy urinishlar tajovuzkorlik va salbiy reaksiyalarga olib kelishi mumkin. Shuning uchun ham ular maxsus yondashuvga muhtoj bo'ladilar. Shuning uchun ham bunday to'siqlarni bartaraf etish bo'yicha tadqiqotlar, o'qitish tamoyillari va usullarining samarali tizimini yaratish, ularni o'qitishda, ijtimoiylashtirishda hayotiy ko'nikmalarni shakllantirish juda muhim ahamiyatga ega, chunki aqliy rivojlanishidan orqada qolgan o'quvchini tegishli tayyorgarliksiz ta'lim jarayoniga jalb etish samarali bo'lmaydi va ehtimol zararli bo'lishi mumkin.

Inklyuziv ta'lim aqliy rivojlanishidan orqada qolgan bolalarning rivojlanishi va o'qishi uchun qulay muhit yaratmoqda. Bu yuqori malakali va maxsus tayyorgarlikka ega bo'lgan o'qituvchilarni, shuningdek, boshqa bolalar va ularning ota-onalarining axloqiy tayyorgarligini talab qiladi. Ayniqsa, sinfdagi o'quvchilarning ota-onalarining inklyuziv ta'limga nisbatan ijobiy munosabati muhimdir, chunki u aqliy rivojlanishidan orqada qolgan o'quvchilarning ijtimoiylashuv jarayonida katta ahamiyat kasb etadi.

Yuqorida keltirilgan chora-tadbirlar faqat asosiy poydevordir. To'liq rivojlanish maktabda maxsus ta'limni amalga oshiruvchi mutaxassislar jamoasining hamkorligini talab qiladi. Bu jamoadagi asosiy shaxs maxsus pedagog hisoblanadi. Ularning asosiy vazifasi aqliy rivojlanishidan orqada qolgan o'quvchilar uchun individuallashtirilgan ta'lim dasturlarini ishlab chiqishni ta'minlash va maktabda individualizatsiya jarayonini qo'llab-quvvatlashdir.

Maxsus pedagog o'quvchilarning aqliy rivojlanishidan orqada qolishining ta'sirini yumshatishga intiladi. Ular, shuningdek, maxsus ta'lim yordamini tashkil etadilar: mavjud to'garaklar va o'quvchini qiziqtirgan mavzular bo'yicha zarur bo'lgan maxsus pedagogik yondashuvlarni ishlab chiqadilar, mavjudlarini esa moslashtiradilar. Inklyuziv ta'lim jarayonida maxsus pedagog aqliy rivojlanishidan orqada qolgan o'quvchining o'rganishdagi kamchiliklarini bartaraf etadi va bilimlarni yaxlit tushunishni rivojlantiradi.

Maxsus pedagog individual yondashuvni ishlab chiqishda va eng oson tushuniladigan o'rganish shakllarini izlashda bilimli va malakali bo'lishi kerak. Masalan, agar musiqaga qiziquvchi o'quvchi til darslarini zerikarli deb bilsa, qo'shiq orqali alifboni o'rgatish mumkin.

Qo'llab-quvvatlovchi maxsus pedagog o'quvchining maktabga moslashishiga yordam beradi. Ular muammolarni hal qiladilar, shaxsiy xatti-harakatlari orqali aqliy rivojlanishidan orqada qolgan o'quvchilarga ijobiy munosabatda bo'ladilar va ijtimoiy muloqotni rag'batlantiradilar. Masalan, sinfdagi ijtimoiy muhitni yaxshilash uchun o'quvchilarni boshqa o'quvchilar bilan navbatchilik qilish kabi faoliyatlarga jalb qilishlari mumkin. Ota-ona ham bu jarayonda yetakchi rolni o'ynaydi.

TAHLIL VA NATIJALAR.

Maxsus pedagog aqliy rivojlanishidan orqada qolgan o'quvchilarni o'qitishda asosiy shaxsdir. Ular boshqa mutaxassislar, jumladan, fan o'qituvchilari, sinf rahbarlari va psixologlarning ishini muvofiqlashtiradilar. Ularning roli aqliy rivojlanishidan orqada qolgan o'quvchilar uchun eng mos ta'lim dasturini ishlab chiqishda o'qituvchi bilan hamkorlik qilishda muhim ahamiyatga ega. Maxsus pedagogning ta'siri zarur va to'g'ri tashkil etilgan

bo'lishi kerak. Haddan tashqari himoya bolani izolyatsiya qiladi, mustaqillikdan mahrum etadi va ijtimoiy moslashuviga to'sqinlik qiladi, bu esa inklyuziv ta'limning asosiy maqsadiga zid hisoblanadi.

Aqliy rivojlanishidan orqada qolgan o'quvchilarning shaxsiyatini har tomonlama rivojlantirish uchun professional jamoasining ishi talab etiladi. Psixolog muvaffaqiyatsizliklar yoki yoqimsiz to'siqlarga duch kelgandan keyin o'quvchining ruhiy holatini tiklashni ta'minlashi kerak. Nutq terapevti iloji boricha aniq nutqni shakllantiradi. Maxsus ta'lim o'qituvchisi mavjud usullardan foydalangan holda materialni tushunishga yordam beradi. Aqliy rivojlanishidan orqada qolgan o'quvchilarni ta'lim jarayoniga jalb qilishda turli xil matnlarni o'z ichiga olgan, ammo bir xil mazmuni yetkazadigan kitoblardan foydalaniladi, ya'ni soddadan murakkabga qarab.

Aqliy rivojlanishidan orqada qolgan o'quvchilarda nutqni tiklash o'qituvchilar uchun asosiy vazifalardan biridir, chunki nutq insonning atrof-muhit bilan o'zaro ta'sirini o'rnatishning asosiy vositasidir. Bu masalani hal qilishda bir nechta tamoyillarga amal qilish zarur. Birinchidan, nutqning ko'p sensorli ta'siri nutq funksiyalarining yanada rivojlanishiga yordam beradi. Bunga o'rganilayotgan obyektlarni vizual mustahkamlash orqali erishiladi. Ikkinchidan, ovozni boshqarishni saqlab qolish uchun doimiy fikr-mulohaza zarur. Bunga tovush tebranishlarini taktik tebranishlarga aylantiradigan maxsus qurilmalar orqali erishish mumkin. Monitoring natijalari nuqsonlarni tuzatishda erishilgan yutuqlarni ko'rsatadi.

Aqliy rivojlanishidan orqada qolgan o'quvchilarda ijodiy fikrlash "art-terapiya" orqali rivojlanadi. Ijodiy faoliyat empatiya, hissiy bog'lanish qobiliyati va bolaning ichki ma'naviy dunyosini rivojlantirishga yordam beradi. Bu usul polisensor ong bilan tavsiflanadi, chunki u turli tovushlar bilan tanishish, ularni ijodiy qayta ishlash va tahlil qilishni o'z ichiga oladi. Dinamik tasvirlar mavhum fikrlashni va chizmalarni haqiqat bilan taqqoslashni ham rivojlantiradi. Qahramonlar uchun ovozli harakatlar bolaning taqlid va badiiy qobiliyatlarini rivojlantiradi, natijada nutq, ijtimoiy ko'nikmalar va hissiyotlar yaxshilanadi.

O'zbekistondagi mahalliy tadqiqotlar xalqaro tajribani tasdiqlaydi. Inklyuziv ta'lim aqliy rivojlanishidan orqada qolgan o'quvchilarga yaxshiroq muloqot qilish va kommunikativ munosabatlarni rivojlantirishga yordam beradi. Inklyuziv sharoitlarda o'qiyotgan o'quvchilarda umumiy rivojlanish, diqqat, fikrlash va hissiy farovonlikda ijobiy o'sish kuzatiladi. Masalan, Daun sindromi bilan og'riq bolalar maktab sharoitida yaxshiroq natijalarga erishadilar va til ko'nikmalarini osonroq egallaydilar.

Ijtimoiylashuv uchun zarur shartlar ortadi, ammo maxsus pedagogsiz ular ma'lum darajada yakkalanishni boshdan kechirishlari mumkin. So'nggi yillarda O'zbekistonda inklyuziv ta'lim tarmog'i kengaymoqda. Oddiy maktablarga aqliy rivojlanishdan orqada qolgan bolalarni qabul qilish soni ortib bormoqda. Hozirda maktabgacha ta'lim muassasalarida ham bunday bolalarni qabul qilish jarayonlari amalga oshirilmog'da. Inklyuziv ta'lim joriy etilganidan beri qisqa vaqt o'tganligi sababli keng ko'lamli statistik ma'lumotlar yetarli emas.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Aqliy rivojlanishidan orqada qolgan bolalarning qobiliyatlari haqida past darajadagi xabardorlik ularning ta'limiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bu bolalarning ota-onalari orasida befarqlik ayniqsa xavflidir. Shuning uchun bolalar bilan o'zaro munosabatlar va ularning rivojlanishi bo'yicha kattalar bilan maslahatlashuv zarur. Ijodiy xalqaro tajriba va O'zbekiston maktablari natijalari aqliy rivojlanishidan orqada qolgan bolalar uchun inklyuziv ta'limning afzal va foydali ekanligini ko'rsatadi. Inklyuzivlikni qo'llab-quvvatlovchi usullar samarali ekanligi isbotlangan. Yuqori malakali kadrlar va ta'lim muassasalari uchun zarur resurslar mavjud bo'lsa, yuqori sifatli rivojlanishga erishish mumkin. Aqliy rivojlanishidan orqada qolgan o'quvchilarning ta'lim olishi va ijtimoiylashuvida maxsus pedagoglar tomonidan turli usul va yondashuvlarni ishlab chiqish hamda joriy etish muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Rustamova, G. Z. X. Q., & Mahamadjonova, D. N. Q. (2026). Shaxsning shakllanishiga ta'sir etuvchi omillar. *Science and Education*, 7(3), 372-376.
2. Botirali o'g'li, X. A. (2025). Current Problems of Inclusive Education: Challenges and Perspectives. *European International Journal of Pedagogics*, 5(06), 26-29.
3. Olimjonovna, R. Z. (2024). Bolalarda emotsional intellektni shakllantirishda ota-onalarning o'rni. *Innovative Achievements in Science*, 3(34), 78-82.
4. Goipova, N. B. (2024). Inklyuziv ta'lim. *Gospital pedagogika: darslik*. Namangan, 252.
5. Rustamova, G., & Rakhmatullayeva, Z. (2026, January). The Interrelationship Between Appearance and Self-Attitude During Adolescence. In *Claritas Conference Platform* (No. 1, pp. 26-29).
6. Botirali o'g'li, X. A. (2023). STEAM pedagogik texnologiyasi: integratsiya orqali o'rganishni kuchaytirish. *Innovative Technologies in Construction Scientific Journal*, 1(1).
7. Olimjonovna, R. Z. (2026). Badiiy adabiyot maktabgacha yoshdagi bolalar emotsional intellektini rivojlantirish omili sifatida. *Latin American Journal of Education*, 6(1), 41-45.

8. Xasanboyev, A. B. O'. G'. L. (2026). Pedagogika yo'nalishi talabalarining tarbiyaviy ish ko'nikmalarini STEAM yondashuv asosida rivojlantirish mexanizmi. *Science and Education*, 7(2), 311-317.
9. G'Ulomova, M. A. Q., va G'oiyova, N. B. (2026). Ontogenning birinchi bosqichlarida psixologik omillar. *Fan va ta'lim*, 7(3), 54-58.
10. Goipova, N. B., & Erkinova, M. M. Q. (2025). Bola nutqi rivojlanishida eshitish va ko'rishning ahamiyati. *Science and Education*, 6(6), 741-744.
11. Olimjonovna, R. Z. (2026). Emotsional intellektda gender farqlar muammosi. *Kelajak sari yangi O'zbekiston: ilm-fan, texnologiya va ta'lim*, 4(1), 138-144.
12. Goipova, N. B. Q., & Uraimjonova, Z. I. Q. (2025). Nutq nuqsonlarining kelib chiqish sabablari. *Science and Education*, 6(5), 387-392.
13. Shavkatova, X. S. Q., & Goipova, N. B. (2026). Inklyuziv ta'limning jamiyatda tutgan o'rni. *Science and Education*, 7(1), 1034-1037.
14. Rustamova, G., & Rakhmatullayeva, Z. (2026, January). The Interrelationship Between Appearance and Self-Attitude During Adolescence. In *Claritas Conference Platform* (No. 1, pp. 26-29).
15. Maxammadsidiqovna, X. M. (2026). Zamonaviy innovatsion texnologiyalar yordamida inklyuziv ta'lim sifatini takomillashtirish. *Latin American Journal of Education*, 6(1), 505-513.
16. Rustamova, G. K. Q., & Sharipova, E. Z. A. Q. (2026, February). The Impact of Attention and Memory on Learning Effectiveness. In *Claritas Conference Platform* (No. 2, pp. 51-54).
17. Xasanboyeva, X., & Goipova, N. B. (2026). Oilada nutqni rivojlantirish muhiti va uning ahamiyati. *Zamonaviy san'at va gumanitar fanlar bo'yicha Yevropa sharhi*, 2(4), 110-112.
18. Xasanova, M., & Shodmanov, Q. (2025). Diqqat yetishmasligi va giperaktivlik sindromiga chalingan bolalarning klinik va psixologik-pedagogik xususiyatlari. *Scientific Journal of the Fergana State University*, (4), 7-7.
19. Rustamova, G. Z. X. Q., & Dilshoda, T. U. (2025). Keksalarni yosh chegaralari psixologik muammo sifatida. *Science and Education*, 6(5), 356-361.
20. Maxammadsidiqovna, X. M. (2025). Nogironligi bo'lgan talabalarining ta'lim jarayonida psixologik qo'llab-quvvatlash va motivatsion dasturlarning samaradorligini oshirish. *Zamonaviy ta'lim tizimini rivojlantirish va unga qaratilgan kreativ g'oyalar, takliflar va yechimlar*, 8(82), 149-153.
21. Kayumov, B. Z. O., & Nurmanova, B. B. Q. (2026). Factors and causes of behavioral deviation in adolescents. *Science and Education*, 7(3), 534-537.
22. Kayumov, B. Z. O., & Boyturayeva, N. M. K. (2026). Online psychological consultation service: problems and solutions. *Science and Education*, 7(3), 527-533.
23. Qayumov, B. Z. O., & Rustamova, D. J. (2026). Causes of deviation in the education of school-age students. *Academic Journal of Science, Technology and Education*, 2(3), 101-103.
24. Kayumov, B. Z. O. (2026). Professional development and success of teaching staff in higher education. *European Review of Contemporary Arts and Humanities*, 2(2), 52-55.
25. Kayumov, B. Z., & Olimjonova, N. S. (2026). The importance of role playing in preschool children. *Science and Education*, 7(3), 475-480.
26. Kayumov, B. Z. O., & Kodirova, Z. S. Q. (2026). The influence of the virtual world on the formation of destructive behavior in adolescents. *Science and Education*, 7(3), 426-429.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №4(3)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzirimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.